

מגזין "העבודה" חוברת 1391
 תש"ב (1941) חוברת 1391
 מס' 100

מושבה של דייגים יהודים ליד הקוטב

במלחמת העולם הוגלו 200 יהודים מליטא לצפון הרחוק של סיביר והמשיכו בחייהם הרגילים כקהילה • כתובה שנכתבה במקום הצפוני בעולם

מאת דב לוי

ישראל. בין כה וכה הובאו לחוף השומם של ביקוב-מיס ושם מצאו שני צריפים בלבד: אחד מהם שימש מרכז דייגים והשני מעין מועדון לאוכלוסיה המקורית מית הדלה המורכבת מיאקוטים ורוסים. הסתבר שסיבת הבאתם היתה פרוד אית לגמרי וקשורה ברעב הגדול ששרר אותה עת בברית-המועצות, כיוון שהחלק הפורה משיטחה שבאירופה נכבש ברובו בידי הגרמנים. תוך כדי חיפושים אחרי מקורות אספקה ומזון, גילו שבשפך נהר הלנה מצוייה דגה בשפע. הדרך סיס החליטו ליישב אותו מקום ושלוש לשם את קבוצת היהודים הליטאים. משהגיעו למקום לא נותרה להם כל ברירה אלא לעבוד בשביל המפעל למוצרי הדג לרכות ביצוע דיג תת-קרחי בתנאי אים אקלימיים קשים מאד ובעזרת ציוד פרימיטיבי ביותר.

זית בלבד. הקשר עם שאר חלקי רוסיה התנהל אז בעיקר על-ידי שיירות אניות, שהגיעו שלוש פעמים בשנה.

ישוב אסירים בסיביר

כשבוע לפני פלישת הגרמנים לברית המועצות, ביוני 1941, ערכו השלטונות הסובייטים מאסרים המוניים בקרב האוכלוסיה באזורים אשר זה לא כבר סופחו אליה, במערב. ביניהם היו גם תושבי ליטא. הנאסרים נמנו עם שכבות כלכליות וחוגים פוליטיים שהרוסים ראו בהם עוינים למשטרם וביניהם סוחרים, יהודים בעל-ירכוש ופעילי מפלגות ציוניות. האסירים נשלחו בדרך כלל למחנות-עבודה סגורים ("מחסג' רים") בירכתי ברית-המועצות, ואילו בני משפחותיהם הוגלו ליישובים נידחים באסיה המרכזית ובמרחבי סיביר.

אחת מקבוצות הגולים אשר כללה עשרות משפחות מיהודי ליטא, הועברה לאחר טיטולים ארוכים ותלאות רבות לחצי-אי שומם בצפון מזרח סיביר, במקום שהנהר הגדול לנה משתפך לים הקרח הצפוני, ויוצר מעין זלתה. שם המקום - ביקוב-מיס והוא נמצא על קו הרוחב 72, סמוך לקוטב ומהווה אחד המקומות הצפוניים ביותר של יבשת אסיה. מבחינה מינהלית משתייך המקום לרפובליקה הסובייטית היאקוטית האוטונומית, במסגרת הרפובליקה הסובייטית הרוסית. לא בכדי כונה המקום - "פלא ללא סורגים", שכן בחלק ניכר של השנה שורר שם הלילה הארקטי הארוך וסופות שלג - "פורג' גה" - משתוללות שם ומכסות הכל, והקור מגיע עד 50 מעלות מתחת לאפס. על אדמת הטונדרה הדלה שעומקה כ-20 ס"מ בלבד ומתחתה קרח נצחי, גדלים בחודשי הקיץ המועטים צמחי טחר ותזי-

חודשיים בדרך

וזו היתה שיטת הדיג שהיתה נהוגה בחודשי החורף בשהדגים היו רבים בתוך הים מתחת לשני מטרים קרח: קודחים שני בורות בתוך הקרח במרחק של 25 מטר זה מזה ומעבירים, בעזרת מוט עץ ארוך, חבל המקשר על פני הבורות. קושרים את הרשת לצד אחד של החבל ומעבירים אותה מתחת לקרח. מדי יום בודקים את הרשת, מושכים אותה החוצה, מוציאים את הדגים שנתפסו, מחזירים אותה לתוך המים וחוזר חלילה. כדי להמריץ את עבודתם של הדייגים הונהגה שיטת הקבלנות: השכר ניתן לפי כמות הדגים אשר נצודה. בכל זאת השכר היה זעום והספיק בדרך כלל רק לקניית המצרכים

למקום שכוח-אל זה, הובאו בסירות-גרה, למעלה מ-700 יהודי ליטא באוגוסט 1942, אחרי שהות של כשנה ביישובים כפריים בחבל אלטאי שבמרכז אסיה. הדרך המייגעת ארכה כחודשיים ועד שהגיעו לשם רווחו ביניהם שמועות משמועות שונות על מהות היעד. בין היתר דובר שהממשלה אינה רוצה להתחזק עוד כגולי ליטא ולכן הסכימה לדרישתה של היהדות האמריקנית להעבירם לארצות-הברית. אחרים טענו שעומדים להעלותם לארץ

המעטים שנמסרו להם לפי כרטיס-מזון (בין היתר - 400 גרם לחם ליום). מזונם העיקרי היה על-כן הדגים עצמם, אם כי להלכה אסור היה להשתמש בשלל הדיג לצרכים פרטיים. חלק מן הגולים הועסקו גם בעבודות אחרות הקשורות בענף הדיג, כגון, שימור הדגים, הובלתם, הכנת רשתות וכדומה, כמו כן היו תופרים לעצמם "בושלא-קים" (מעילי רוח), ומקוששים על שפת הדלתה סחף עצים להסקה. מעצם המקומה שמצאו לפעמים בתוך הקרח המתפורר, יצרו כלים קטנים וקישוטים שונים.

משכן ב"יורטות"

כ"שיכון קבע" שמשו ה"יורטות" שניבנו על-ידי הגולים. היורטה היא מבנה עשוי משלד עץ ועליו מוצמדות שכבות של איזוב ואדמה. ביזמתם של הגולים הוכנסו שיכלולים במיבנה הפנימי של היורטות במטרה להבטיח פינה פרטית לכל משפחה. רוב היורטות היהודיות היו מרוכזות יחד וכוננו "ארץ ישראל". הודות להרכב האנושי המיוחד ולשותפות הגורל שהגבירה את הזיקה בין הגולים בביקוב-מיס הפך המקום לכעין עיירה יהודית טיפוסית בליטא הציונית והלמדנית על כל פרטיה ודקדוקיה. באחת היוהטות הותקן בית-כנסת - "המנין", וקוימו בו תפילות. אפילו צעירים שקודם לכן היו

האקלים החמורים שבמקום. על המצבות עשויות העץ, נחקקו כתובות באותיות עבריות.

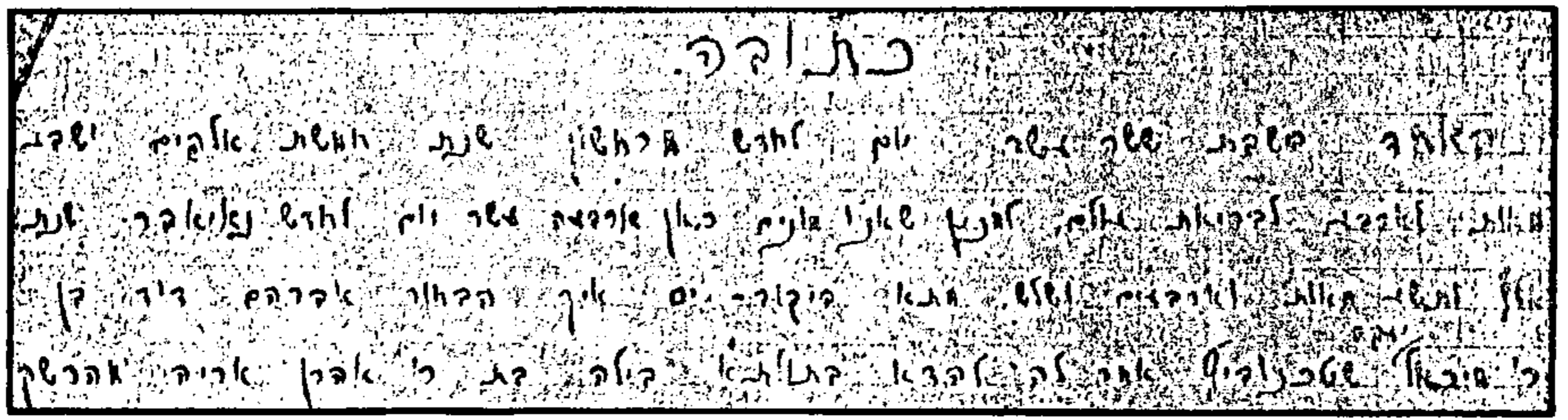
הילדים ובני הנוער גדלו באווירה יהודית חמה, של דיבור באידיש, שירה עברית ופעילות קהילתית ערה. הם גם קיבלו שיעורים באופן שיטתי ללימוד השפה העברית, החל מאותיות האלף-בית (שהועתקו ביד) וכלה בתנ"ך ופרקים נבחרים בתולדות עם ישראל וארץ-ישראל. כמו כן שותפו בטקסים ואירועים דתיים, בחגיגות רבה. חלקם אף הוכנו לבר-מצוה ואת התומים לימדו לומר "קדיש". תמיכה שיטתית ומתמדת במובן המוסרי והכלכלי ניתנה לזקנים, לנשים בודדות או אמהות לילדים שאבותיהם היו כלואים בבתי סוהר ובמחנות עבודה. כדי לשוות לתיי הכלל והפרט צביון דומה במידת האפשר לת-יים שחיו מלפני המלחמה, המשיכו לכנות את הפעילויות הציבוריות מוסדות, בשמות שהיו מקובלים בקהילותיהם במקומות המוצא, כגון: חברה-קדישא, מעות-חיים, צדקה גדולה, גמילות-חסד, תלמוד-תורה, וכן הלאה.

חתונה בצפון

המגמה להיצמדות עיקשת למסורת ולהמשכיות ההווי והמנהגים שבקהילות המוצא, מצאה את ביטויה גם בסגנון הבילוי בצוותא והבידור, בעיקר סביב

במסעמים שהוכנו בעיקר מדגים וקינחו בעוגות תוצרת מקומית. תוך כדי שירה עליזה בציבור, הוגשו לחתן ולכלה מתנות, כמו מגן דוד עשוי משן ממותה וכן ברכות ומברקים במתכונת "הימים הטובים" שלפני המלחמה. למעשה היו אלה פיסות נייר כתובות בעברית ובלועזית באותיות דפוס שהוכנו בידי כל המשפחות במקום. על אחת מפיסות הנייר, צויר נוף ירושלמי בלווי ברכה לזוג הצעיר, בשם כל אנשי ביקוב-ביס ואיחולים "לבנות את ביתם בהר ציון בירושלים". ברכות מעין אלה, חתומות על ידי "הנוער העברי מביקוב" הוגשו לזוג הזה ביום השנה השלישי והחמישי לחתונתם.

לא ייפלא איפוא, שהתינוקת הראשונה שנולדה להם ב-1949, נקראה בשם עברי מודרני - חביבה, והיא קיבלה חינוך יהודי יסודי לפי האפשרויות במקום. אחד מהשיאים של התרוממות הרוח בחיי הגולים היהודים בביקוב-מיס אירע לאחר שנודע באקראי מפי אחד הרוסים (מכונאי ראשי במפעל הדגים שהחזיק ברשותו רדיו), שהנה "הקימו לכם מדינה יהודית!" לשמע בשורה זו יצאו היהודים כמעט מכליהם. את המאורע חגגו בשורה של ערבי משתה סביב כרה, כשה"ברשקה" - מעין בירה מקומית המיוצרת מלחם - זורמת מהחכיות כמו מים. ובתוך ההילולא הגדולה היו נוכחים גם לא יהודים, נשמעו ללא מורא ופחד, שירים

"הכתובה" שנכתבה במקום הצפוני בעולם

רחוקים מהווי דתי, השתתפו בתפילות. רוב היהודים שבתו מעבודה בראש-השנה וביום-הכיפורים, וזאת על פי היתר מיוחד שקיבלו מן השלטונות. רבים מבין היהודים נמנעו מעבודה גם ביתר החגים. את מועדי החגים חישבו לפי לוח רבי-שנתי שהותקן במקום. "סדר" פסח נערך ביורטות לכל פרטיו ודקדוקיו ואפילו מצה לא נעדרה מהשולחן. הטקסט של ההגדה הועתק בכתב-יד וסופק לקהל. הוא הדין גם במגילת-אסתר, שהוכנה לכבוד הפורים. הנפטרים היהודים היו זוכים לטהרה, להלווייה ולקבורה כדת וכדין, אף בתנאי

נושאים בעלי צביון דתי ולאומי. כך למשל, לקראת החתונה הראשונה שנערכה בביקוב-מיס בט"ז מרחשון תש"ד (14 באוקטובר 1943), נכתבה לבני הזוג, דוד בן מיכאל יעקוב שטכנוביץ ובילה בת ר' אהרון אריה מהרשק, כתובה לפי הנוסח המקובל. כתובה זו, שנערכה בידי אבי הכלה והוחתמה כדת בידי שני עדים מזקני העדה, מהווה ככל הנראה, תעודה יחידה במינה, שכן נכתבה באחד המקומות הצפוניים ביותר על פני כדור הארץ. כנשף הכלולות שנערך בהשתתפות כל יהודי המקום, הטיבו האורחים את ליבם

עבריים ודיבורים רמים בזכות המדינה שעדיין בקושי ידעו עליה דבר. לימים החלו להגיע גלויות ומכתבים מישראל, אשר אישרו את הבשורה, בתוספת עובדות ופרטים שעברו מפה לאוזן. אין תימה שהגולים בביקוב-מיס, לרבות הילדים ובני הנוער שגדלו כאן, היו מעודכנים במידה רבה בנעשה בישראל ומכל מקום הם חשו עצמם כחלק אינטגרלי של המדינה. במשך השנים הבאות גברו מאמציהם להיחלץ מהמקום והם הצליחו לצאת מיאקוטה, ולימים, גם מברית-המועצות. רובם עלו לישראל.